

Birecik Barajı Tufanından Yeni Gaziantep Müzesi'ne BELKIS-ZEUGMA

From Birecik Dam Hurricane to Gaziantep Museum
BELKIS-ZEUGMA

Nezih Başgelen

Arkeolog / Editör

Archaeologist / Editor

2000 yılının Mayıs-Haziran aylarında yerli ve yabancı yayın organlarında peşpeşe yayınlanan haberlerle kamuoyunun ilgisi Gaziantep'te Fırat nehri kıyısındaki Belkis-Zeugma antik kentinde yapılan kurtarma kazıları ve burada bulunan eşsiz mozaikler ile diğer eserler üzerinde yoğunlaşmıştı. Bu denli önemli eserlerin kısa sürede sular altında kalacak olması karşısında şaşırın kamuoyumuz pek çok soruya cevap arıyordu.

Belkis/Z Zeugma'da neler oluyordu? Barajın yapılacağı önceden bilinmiyordu? Söz konusu antik kent yeni mi bulunmuştu? Çıkan eşsiz mozaikler ve onca eser ne olacaktı? Eserlerin kurtarılması için vakit var mıydı? Neden her şey son dakikada düşünölmek durumunda kalınmıştı? Bölgede sadece Belkis mi su altında kalıyordu?

Dionysos'un Ariadne ile düğününü betimleyen mozaikten bir detay (1992).

Mosaic detail depicting Dionysos's wedding with Ariadne (1992).

With the news published one after another for local and foreign media outlets in the months of May-June of 2000, the interest of the public was concentrated on the rescue excavations conducted in the antique city of Belkis-Zeugma on the bank of River Euphrates in Gaziantep and the unmatched mosaics and other artifacts discovered there. The public, baffled against the fact that such important works would be flooded in a short time, was seeking answers to many questions.

What was going on in Belkis/Z Zeugma? Was it not known in advance that the dam would be built? Had the said antique city been just discovered? What would become of the unearthed unique mosaics and other works? Was there time for rescuing the works? Why did everything have to be thought about in the last minute? Was it only Belkis that was being flooded in the region?

Birecik Barajı'nın su tutmaya başlaması ile oluşan göl, baraj gövdesinden Atatürk barajına kadar Fırat kıyısında 92 km. uzunluğunda bir havza ile yaklaşık 200 km.'lik kıyı bandını etkilemişti. Oluşan 57 kilometrekarelik göl alanı da Şanlıurfa ilinde; Birecik, Bozova, Halfeti, Gaziantep ilinde; Nizip, Yavuzeli, Araban, Adıyaman ilinde; Merkez ve Besni ilçelerine bağlı toplam 44 köy ile Halfeti İlçe Merkezi'ni etkilemişti.

Bu sırada 9 köy tamamen, 3 köy yerleşimi kısmen su altında kalmış, 32 köyün de geçimini sağlayan Fırat boyundaki tüm bahçeleri baraj suları yutmuştu. Barajdan etkilenen yerleşimlerin 1990 yılı nüfusları toplamı ise 34 bin 924'tü. Birecik Barajı göl alanı altında kalan havzada tespit, tescil işleri ve kurtarma kazıları gereği gibi gerçekleştirilemediğinden kültürel ve doğal miras açısından neleri yitirdiğimiz bugün bile tam olarak bilinmemektedir. Buna karşılık, Hacettepe Üniversitesi'nden Aynur Durukan'ın başkanlığındaki bir ekibin

Birecik-Halfeti'de, İTÜ'den Nur-Güncüt Akın'ın Halfeti ve çevresinde, Dr. Guillermo Algaze ise 80'li yıllarda eski proje çerçevesinde baraj alanında yüzey araştırmaları yapmıştır. Arkeoloji ve Sanat Yayınları ve Dergisi de, bölgeyi son altı yıl içerisinde her yönüyle gözlemlemiş ve fotoğrafik açıdan aşama aşama belgelemeye çalışmıştır. Bu çalışmalar sonucu burada tespit edilen değerlerin bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

Birecik Baraj gövdesinin yapımı sırasında bulunan Roma Lejyon kampı ve hamamı ile İlk Tunç Çağ Mezarlığı 312 mezar, 8 bini aşkın seramik buluntusu, Belkis Zeugma'daki Roma villalarında bulunan paha biçilmez eşsiz eserler. Apameia antik yerleşiminin tümü, Tilöbür, Tilbes, Tilmusa, Horum höyükleri, (tam araştırılmadan ve kazılmadan) Kalemeydanı'ndaki Feyzullah Efendi Konağı ve çok sayıda taş bağ köşkü, Halfeti'de 1796-97 tarihli Lâtifzade Hamamı ve yanındaki görkemli taş konağın yanısıra yüzlerce konak ve bağ

köşklere, gümrak bahçeler ve Fırat Vadisi'nin iki yakasında yer alan binlerce mağara.

Gaziantep ili Nizip ilçesinin 10 km doğusunda Fırat'ın batı kıyısında bugün Birecik Barajı gövdesinin yakınında yer alan Zeugma, tarihte Samsat (Samosata) ile birlikte Fırat'ın geçildiği iki önemli noktadan birisidir. Kentin adı da "köprübaşı" ya da "geçit yeri" gibi bir anlama gelmektedir. Büyük İskender'in komutanlarından, Seleukos İmparatorluğu'nun kurucusu Seleukos I Nikator (M.Ö. 312-281) bu geçiş noktasında, Fırat'ın doğu yakasında Pers asıllı karısı Apama adına Apameia am Euphrat (Keskince/Tilmusa) batı yakasında ise kendi adına Seleukeia am Euphrat (Fırat üzerindeki Seleukeia) adlı iki kent kurmuştur.

Roma dönemine ait hamam ve mozaiklerden bir görünüm (1996).

View of baths and mosaics of Roman period (1996).

The lake formed as Birecik Dam started to retain water had affected a basin 92 km long on the back of Euphrates extending from the dam body to Atatürk Dam and a bank strip of approximately 200 km. The created lake area of 57 square kilometers had affected Birecik, Bozova, Halfeti in the Province of Şanlıurfa; Nizip, Yavuzeli, Araban in Province of Gaziantep and a total of 44 villages of Merkez and Besni districts and Halfeti district center town in the Province of Adıyaman. In the meantime, 9 villages were fully covered by water and 3 villages were covered in part and all gardens along Euphrates on which 32 villages made a living were swallowed by dam waters. The total population of the settlements affected by the dam as of 1990 was 34,924. As determination and registration actions and rescue excavations were not run as necessary in the basin flooded by the lake, it is not fully known even now what has been lost in terms of cultural and natural heritage.

On the other hand, a team chaired by Aynur Durukan from Hacettepe University has conducted surface investigations in Birecik-Halfeti, Nur-Güncüt Akın in Halfeti and its surroundings and Dr. Guillermo Algaze at the dam area under the framework of the old project in the 80s. Archaeology and Art Publications and Journal has observed the area in every respect in the last six years, attempting to document it stage by stage photographically. We can list some of the values determined there as a result of these studies as follows: Roman Legion camp and bath and First Bronze Age Cemetery with 312 tombs discovered during the construction of the body of the Birecik Dam, over 8 thousand ceramic artifacts, invaluable unique artifacts found in the Roman villas in Belkis Zeugma, the entirety of Apameia antique settlement; Tilöbür, Tilbes, Tilmusa and Horum tumuli (not investigated and excavated fully); Feyzullah Efendi Mansion in Kalemeydanı

and numerous masonry vineyard kiosks, hundreds of mansions and vineyard kiosks, plentiful gardens alongside of Lâtifzade Bath dated to 1796-97 and the magnificent masonry mansion next to it in Halfeti and thousands of caves situated on the two banks of Euphrates valley.

Zeugma, situated 10 km east of Nizip district of the province of Gaziantep on the west bank of Euphrates near the body of Birecik Dam today, is one of the two important points together with Samsat (Samosata) where Euphrates was crossed. The name of the city means "bridge head" or "crossing place". Seleukos I Nikator (M.Ö. 312-281), one of the army commanders of Alexander the Great who founded the Seleukos Empire, has founded two cities at this crossing point; one on the east bank of Euphrates in the name of his wife of Persian origin, Apama, as Apameia am Euphrat (Keskince/Tilmusa) and another one in his name as Seleukeia am Euphrat.

Akratos Mozaîği'nin günışığına çıkışı.
Unearthing of Akrotos Mozaic.

Daha sonra Zeugma adını alan batıdaki yerleşim Kommagene Krallığı'nın dört önemli kentinden biri olmuş ve bu dönemde konumundan dolayı hızla gelişmiştir. Bölgenin Roma hâkimiyetine girmesinden sonra Octavianus M.Ö. 31'de Zeugma'yı Kommagene krallığından alarak Suriye eyaletine katmıştır. Anadolu kökenli askerlerden oluştuğu için 4. İskit Lejyonu (Legio III Scythica) adını alan askeri garnizonun burada konuşlandırılmasından dolayı kentin önemi daha da artmıştır. İki yüzyıl boyunca Zeugma Roma

The western settlement, later taking on the name of Zeugma, has become one of the four important cities of the Kingdom of Kommagene and has developed rapidly, thanks to its location in that period. After the region went under Roman sovereignty, Octavianus has captured Zeugma from the Kingdom of Kommagene, annexing it to the province of Syria in 31 B.C. The significance of the city has increased even further as the military garrison, which was named Legio III Scythica since it was formed by soldiers of Anatolian origin was deployed there. Zeugma has hosted

İmparatorluğu'nun üst düzey yönetici ve subaylarına ev sahipliği yapmıştır. Bu kişiler ve beraberindeki aileleri, danışmanları, köleleri ile zengin bir yaşam kültürü Zeugma'ya gelmiştir. Roma dünyasının en yüksek sınıfından gelen bu insanlar yerel yönetim tarafından onurlandırılmış ve Roma'ya dönene kadar bölgede çok önemli rütbelere sahip olmuşlardır. Askeri öneminin yanı sıra Doğu-Batı dünyasının önemli merkezleri arasında hareketli bir ticaretin geçiş noktası olarak Geç Helenistik Dönem'den, Orta İmparatorluk Dönemi'ne, özellikle M.S. 1. ve 2.

the high level administrators and soldiers of the Roman Empire for two centuries. A rich life culture has come to Zeugma with these people and their families, advisors and servants accompanying them. These people, who were from the highest class of the Roman world were honored by the local administration and have acquired very important ranks in the region until going back to Rome. Zeugma has lived its golden age starting from the Late Hellenistic Period until the Middle Empire Period, especially in 1st and 2nd Centuries A.D. as a crossing point of a vivid trade

yüzyıllarda Zeugma altın çağını yaşamıştır. Zeugma'da bugüne kadar bulunan eserler ve villalar bunu en iyi şekilde göstermektedir. M.S. 250'de Sasani hükümdarı I. Şapur'un (241-272) Dura'yı kuşatıp ele geçirmesinden sonra tahminen 252'de Zeugma'nın da Sasanilerce yakılıp yıkıldığı kazılardan anlaşılmaktadır. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda in situ olarak gün ışığına çıkartılan buluntular, kentin bu sırada çok ani terkedildiğini ortaya koymaktadır.

between important settlements of the Eastern-Western worlds beside its military significance. Artifacts and villas so far discovered in Zeugma are proofs of this. It is inferred from excavations that Zeugma, too, was burnt and torn down by the Sasanis approximately in 252 A.D. after Dura was besieged and captured by Sasan King 1. Shapur (241-272) in 250 A.D. The artifacts unearthed in situ in the recent archaeological excavations reveal that the city was abandoned very suddenly at the time.

Üzerinde Kader Tanrıçası Tyche Tapınağı'nın kalıntıları bulunan Belkis Tepesi olarak adlandırılan akropolden 300 m. aşağıdaki Fırat'a kadar engebeli yamaçlar, yüzlerce yılın birikimi olan yer yer 10 metreye ulaşan kalınlıkta toprak dolgu ile örtülüdür. Özellikle Roma Dönemi mezarlarının üzerindeki toprak birikimi Fırat boyu yamaçlarında varlığı bilinen yoğun orman dokusunun Roma Dönemi'nden sonra yokoldüğünün ve yörenin büyük bir erozyona maruz kaldığını göstermektedir. Antik kent alanında kazılardan önce nekropolündeki kaya mezarları ile bir kaç kalıntı belirgin olarak görülebilmekteydi. Zeugma'nın güneybatı nekropolünde, 1987 yılında Gaziantep Müzesi, kaçakçılarca yarım bırakılmış iki oda mezarı kazarak açmış ve birçok eseri gün ışığına çıkarmıştır. Çok sayıda gömünün yapıldığı, duvarları freskli, mezar odalarının önünde heykellerle süslü terasların bulunduğu anlaşılmıştır. Kimi oturan, kimi ayakta heykeller üzerlerine yerleştirildikleri yükseltilmiş plinthosları ve üzerleri yazıtlı kaideleri ile sağlam olarak ele geçmiş bugün Gaziantep Müzesi'nde sergilenmektedir.

1992'de, antik kentin orta bölümündeki Ayvaz Tepesinin kuzeydoğu yamaçlarında, defnecilerce açılmış bir tünel, içeride ise, tabanın figürlü mozaiklerle kaplı olduğu görülmüştür. Gaziantep Müzesi Müdürü Rifat Ergeç'in başkanlığında defnecilerin yarım bıraktığı bu kazı çukurunun bulunup temizlenmesiyle başlayan arkeolojik kazılarda, bir Roma villası ve sanatsal açıdan oldukça değerli taban mozaikleri ortaya çıkarılmıştır. M.S. 1. yüzyılda yapılmış bu villa 8 sütunlu bir atriumu çevreleyen galeriler ve bunların gerisindeki odalardan oluşmaktadır. Galerilerden güneydeki, diğerlerinden daha geniş tutulmuş, gerisindeki ana kayaya oyulmuş büyük bir odaya kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Villadaki kaya odasının (tablinium) tabanı geometrik, galerinin tabanı ise insan figürlü mozaiklerle kaplıdır.

Figürlü kompozisyonda şarap ve üzüm tanrısı Dionysos ile Ariadne'nin düğünü anlatılmaktadır. Ortada, bir taht üzerinde evlenen çift oturmakta ve aşk tanrısı Eros, içinde aşk iksiri bulunan bir kaseyi onlara sunmaktadır. Bu grubun sol tarafında kader ipliğini eğiren bir kadın ile sağ tarafında bir küçük sandık içinde hediye getiren iki kadın betimlenmiştir. Sol kenarda, Pompei'den tanınan dinlenen Afrodit pozisyonundaki meşale tutan bir Nymphe ile elindeki kaseden içki içen bir menat, sağ kenarda ellerinde bir cins flüt tutan, dinlenen çalgıcılar yer almaktadır.

The undulating slopes starting from the acropolis known as Belkis Hill on which the remnants of the Temple of Goddess of Distiny Tyche stand down to Euphrates 300 meters below are covered by earth accumulated over centuries, reaching at times up to 10 meters depth. The earth accumulation especially on the Roman period graves show that the intense forest texture known to have existed along the Euphrates River was destroyed after the Roman period subjecting the region to a major erosion. In the antique city area before the excavations, the rock tombs in the necropolis and a few remnants could be seen distinctly. In 1987, Gaziantep Museum has dug and opened two chamber tombs left unfinished by treasure hunters and unearthed many artifacts in Zeugma's south-western necropolis. It was found out that many objects were buried and there were statue ornamented terraces in front of the chamber tombs with frescoed walls. These statues, some of them sitting and others standing, have been secured in

sound condition with the raised plinthoses and scripted bases on which they were placed and are on display at Gaziantep Museum.

In 1992, a tunnel dug by treasure hunters was found in the north-eastern slopes of the Ayvaz Hill in the central section of the antique city, leading to an area where the floor is covered with figured mosaics. A Roman village and floor mosaics of high artistic value were discovered during the archaeological excavations started under the direction of Gaziantep Museum Director Rifat Ergeç by cleaning up of this excavation hall left unfinished by treasure hunters. This villa built in 1st Century A.D. has galleries surrounding a 8-column atrium and rooms behind them. The southern gallery is bigger than the others, allowing transition to a large room carved into the main rock behind it through an arched door. The floor of the rock room (tablinium) in the villa is covered by geometrical figured mosaics and the floor of the gallery by human figured ones.

■ Okeanos ve Tethys'i deniz hayvanları ile birlikte betimleyen mozaik.
Mosaic depicting Okeanos and Tethys with sea creatures

The composition with figures depicts the wedding of wine and grape god Dionysos and Ariadne. At the center, the marrying couple sits on a throne and love god Eros offers them a bowl containing love elixir. Two women are depicted, one of them spinning the yarn of destiny on the left side of the group, one bringing gifts in a small chest on the right side. On the left end, there is a Nymph holding a torch in the

position of resting Aphrodite known from Pompei and a menate drinking from a bowl in his hand and at the right end, there are resting musicians holding a type of flute in their hands. Six of the ten figures in this unique mosaic of 7.30 x 3.50 m have been stolen from their places under protection on June 15, 1998 and have not yet been found.

7.30 x 3.50 m boyutundaki bu eşsiz mozaikte yer alan 10 figürden altısı, 15 Haziran 1998 tarihinde koruma altındaki yerlerinden sökülerek çalınmış halen de bulunamamıştır.

1993'de Gaziantep Müze Müdürlüğü ile West Avustralya Üniversitesi'nden David Kennedy bir dönem katılımlı kurtarma kazısı yapmıştır. Bu çalışma sırasında terasındaki mozaik döşemede ortadaki panonun içinde yer aldığı anlaşılan biri kadın, diğeri erkek oturan iki figürün dizden yukarılarının çok önceden (tahminen 1964 yılında) kesilerek çalınmış olduğu anlaşılmıştır. Orta bölümü tamamen alınmış bu mozaikten geriye bir kline, iki figürün ayakları ile "PAR" harfleri kalmıştır. Daha sonra, ABD Houston kentindeki Rice Üniversitesi'nde saklanan Menil Collection'da yer alan bir kadın ve bir erkek, mozaik parçaları ile iki torsonun bu kazılan villaya ait olduğu anlaşılmıştır. Mozaik panoda yanyana oturan iki figür, mitolojide bir aşk hikayesinin iki kahramanı olan Metiokhos ile Parthenope'yi canlandırmaktadır. Houston'daki erkek figürünün baş hizasında Metiokhos yazısı okunmakta, ancak kadın figüründe yazı bulunmamaktadır. Buna karşın, Belkis'ta kalan parçada Parthenope yazısının ilk üç harfi olan PAR... harfleri okunmaktadır.

In 1993, Gaziantep Museum and David Kennedy from Western Australia University have conducted participated rescue excavations for a period. During this effort, it was found out that the parts above the knees of the two figures, one woman, one man, who were in the middle panel of the mosaics in the terrace, were cut and stolen long time ago (circa 1964). Only a kline, the feet of the two figures and the letters "PAR" remained from this mosaic, the center part of which is fully taken. Later it was found out that two torsos of a woman and a man in the Menil Collection kept at Rice University in Houston, USA, were from this excavated villa. The figures sitting next to each other on the mosaic panel depict Metiokhos and Parthenope, the hero and heroin of a mythological love story. The letters Metiokhos is legible across the head of the man figure in Houston with no script on the woman figure. Yet, the letters PAR... which are the first three letters of Parthenope are legible in the piece remaining at Belkis.

1998 çalışmalarında bulunan Çingene Kızı Mozaği.
Gypsy Girl Mosaic found in 1998 excavations.

Akhilleus'un Troya Savaşı'na götürülüşü, Belkis/Zeugma, 1999.
Akhilleus's Being Taken to the Trojan War Belkis/Zeugma, 1999

Yazı bağlantısı, figürlerin elbise kıvrımlarındaki tamamlamalar ile mozaiklerin taş boyutu ve renk analizinden sonra, parçaların aynı mozağe ait oldukları anlaşıldığından Houston'daki parçaların iadesi Kültür Bakanlığımız tarafından istenmiştir. Haziran ayı içerisinde de bu parçalar Türkiye'ye getirilmiş ve Gaziantep Müzesi'ne teslim edilmiştir. 1994 yılı Zeugma çalışmalarında ise üç büyük mezar odası, ikisi sadece teras mozaikleri ile sınırlı, diğerleri plan olarak beş villanın kazısı yapılmıştır. 1996 yılında Birecik Barajı'nın yapımının hızla devam ettiği sırada, tam baraj aksının geçtiği yerde, hafriyat yapılırken bazı mozaik parçalarına rastlanması üzerine çalışmalar durdurulmuş, burada yapılan arkeolojik kazıda Gymnasium olduğu tahmin edilen büyük bir kompleks ve büyük sayılabilecek ölçülerde bir Roma Hamamı ortaya çıkarılmıştır. Burada bulunan 39 parça mozaik, Gaziantep Müzesi'ne taşınmıştır. Bu hamamın üzerinde şimdi, Birecik Barajı'nın ana gövde duvarı yükselmektedir.

Hamam ve Gymnasium kompleksine çok yakın bir yerde bazı tek yapı ve yapı parçaları ile Roma IV. Lejyona bağlı bir Cohort'a ait asker kampı ortaya çıkarılmıştır. 1997 yılında, baraj seddinin önündeki kil ariyet ocağı içinde ise Tunç Çağı'na ait büyük bir mezarlık alanı tespit edilmiş ve Gaziantep Müzesi'nce kazısı yapılmıştır. Kazı başkanlığını Rifat Ergeç'in, alan sorumluluğunu Kemal Sertok'un yürüttüğü kazıda, bölgenin, Eski Bronz Çağına kadar giden 312 adet mezar temizlenerek, bölgenin Tunç Çağları için çok önemli bilgi ve belgeler elde edilmiştir.

■ Hazneli çeşme ve havuz,
Belkıs/Zeugma 2000.
Tanked foundation and pool,
Belkıs/Zeugma 2000.

■ Tanrıça betimli freskler (2000).
Frescoes depicting goddesses (2000).

As it was established after the analysis of the curls of the clothing of figures, the letter connection and the stone size and colors of mosaics, the pieces are from the same mosaic, our Ministry of Culture has asked that the pieces in Houston are returned. On June 20, these pieces were brought to Turkey and delivered to Gaziantep Museum.

In Zeugma works of 1994, three large chamber tombs and five villas were excavated two limited to only terrace mosaics and the others as plan. As the construction of Birecik Dam continued in full swing in 1996, works were stopped as certain mosaic pieces were discovered during excavations right at the place where the dam axis went through and a major complex thought to be gymnasium and a rather large size Roman bath were unearthed in the conducted archaeological excavation. 39 pieces of mosaics found there were moved to Gaziantep Museum. Now, the main body wall of Birecik Dam stands on this bath. A military camp of a cohort from Roman 4th Legion and certain stand-alone structures and structure pieces were unearthed at a location very close to this bath and gymnasium complex. In 1997, a large cemetery from the bronze age was discovered inside a clay quarry in front of the dam bank and was excavated by Gaziantep Museum. In the excavation lead by Rifat Ergeç, supervised by Kemal Sertok, 312 graves going back to the Old Bronze Age were cleaned with significant information and data being obtained on the Bronze Age period of the region.

1998-99 kazı çalışmalarında ayrıca İskeleüstü mevkiinde 4.55 x 4.10 m ebadında bir arşiv odası tamamıyla gün ışığına çıkarılmıştır. Arşiv odasında 65.000 adet kilden yapılmış bullalar (mühür baskısı) ele geçmiştir. Bu sayı, bilindiği kadarıyla bugüne kadar bilimsel kazılarda ele geçmiş olan en büyük rakamdır. Bu çalışma neticesinde Gaziantep Müzesi dünyanın en büyük bulla koleksiyonuna sahip olmuştur. Henüz tasnifi tamamlanmamış olan bu bullalarda 150 adet değişik tip saptanmış, bullaların M.Ö. I. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmıştır.

1999 yılında arşiv binasındaki kazıların yanı sıra, gene şehrin alt kesimine ait bir binadan, Dionysos başı ile büyük boy bir pano halinde Okeanos ve Tethys'i deniz hayvanları ile birlikte tasvir eden mozaikler çıkarılarak müzeye taşınmıştır. 1996'dan sonraki yıllarda, Gaziantep Müzesi tarafından yürütülen çalışmaların yanı sıra Fransa'daki Nantes Üniversitesi'nden C. Abadie Reynal da Gaziantep ve Şanlıurfa Müzeleri ile birlikte Zeugma ve Apamea'da katımlı kurtarma kazıları gerçekleştirmiştir.

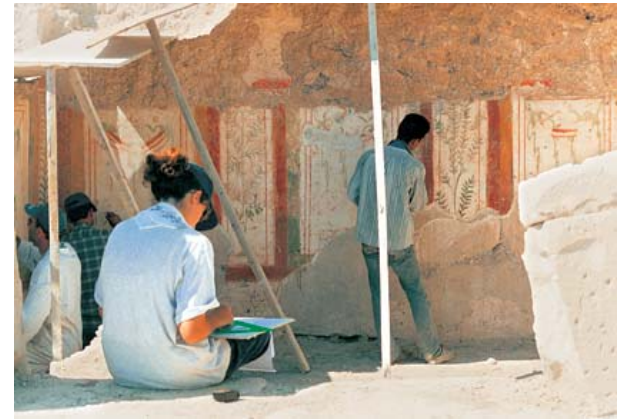
Perseus'un Andromeda'yı kurtarışı (2000).
Perseus's rescuing of Andromeda (2000).

Venus'ün doğuşu (2000).
Venus's birth (2000).

During the efforts in 1998, as the mosaics in the operation area of Gaziantep Museum involved very difficult working conditions towards the end of the season, work was performed in the winter months of 1998-1999 leading to discoveries of significant and beautiful artifacts like Akratos and Gypsy Girl Mosaic. On the other hand, in 1998-99 excavation works, an archive chamber of 4.55 x 4.10 m was fully unearthed at İskeleüstü location. 65,000 clay bullas (seal impressions)

were discovered in the archive chamber. This figure is the largest figure discovered in scientific excavations until now as far as we know. As a result of this operation, Gaziantep Museum has become the owner of the largest bulla collection in the world. 150 different types were identified in these bullas which are not fully classified yet, it being established that these bullas were used starting from 1st Century B.C. until 3rd Century A.D.

Bitkisel freskler (2000).
Plant themed frescoes (2000).

Mezarlıküstü mevkiinde ki 1999 yılı katımlı kurtarma kazısında Minos Boğası'nın mitolojik öyküsünü anlatan "Pasiphae-Daidalos" taban mozaïği gün ışığına çıkarılmıştır. Kazı sezonunun bitiminde kapı eşiklerinden diğer odalara da devam ettiği görülen mozaik döşemenin, eski eser kaçakçılığının yoğun olduğu bölgede bu halde bırakılmayacağı düşünülerek, Gaziantep Müzesi'nden Müdür Vekili Fatma Bulgan kazıya devam etme kararı vermiştir. Bu yerinde ve cesaretle karar, Türkiye arkeolojisi açısından önemli pek çok gelişmeye neden olmuştur. Olumsuz mevsim koşullarına rağmen sürdürülen kazılarda üç metre toprağın altında hazneli bir çeşmenin blok taşları ve düşen sütunlarının tamburları ile mermer bir Apollon heykelciği gün ışığına çıkarılmıştır. Taban temizlendiğinde ise dokuz figürden oluşan bir mozaik döşeme ile karşılaşmıştır. Mozaikteki sahnede Akhilleus'un Odysseus tarafından Troya Savaşı'na götürülüşü anlatılmaktadır. Bu havuzun ortasında çevresi mermer kaplı bronz bir fiskiye yer almaktadır. Mozaik kaldırıldığında altında bu fiskiyeye su getiren kurşun boru da bulunmuştur.

Gaziantep Müzesi'nden Arkeolog Mehmet Önal'ın alan sorumluluğunda sürdürülen bu dönemdeki kurtarma kazılarının fiskiyeli havuzun etrafında yapılan genişleme çalışmalarında yanyana iki Roma villası gün ışığına çıkarılmıştır. M.S. 256'da Sasani saldırısıyla yıkılarak, bu villalar 3 m. kalınlığında yangın molozunun altında kalan günümüze kadar defincilerin yağmasından ve tahribinden korunmuştur. Bu yüzden oda içlerinde insitu olarak çok sayıda sikke, şamdan, bronz ve pişmiş topraktan yapılmış kandil, çanak, çömlek, mozaikler ve freskler hemen hemen bozulmadan ele geçmiştir.

Belkıs/Zeugma'ya medyanın ilgisinin artmasını sağlayan bugün Gaziantep Müzesi'nde sergilenen Bronz Mars heykeli villanın tonozlu kilerinin ön kısmında erzak küplerinin arasında sırt üstü yatmış olarak bulunmuştur.

Kazısı yapılan ikiz villalarda toplam on yedi taban mozaïği gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlardan dört adedi geometrik diğerleri mitolojik konuludur. Bunlar sırasıyla Akhilleus, Müsalar, Eros-Psikhe, Fırat nehir tanrıları, tanrıça Demeter, Dionysos-Telete-Skyrtos, Perseus-Andromeda Satiros kılığındaki Zeus -Antiope, Galatya. Tanrı Poseidon-Okeanos-Tethis, Dionysos-Ariadne, Venüs'ün doğuşu ve Satiros-Antiope mozaïğidir.

In 1999, alongside of the excavations in the archive building, Dionysos's head and mosaics depicting Okeanos and Tethys together with sea creatures in the form of a large sized panel were unearthed and carried to the museum.

After 1996, alongside of the work conducted by Gaziantep Museum, participated rescue excavations were carried out by C. Abadie Reynal of Nantes University in France in cooperation with Gaziantep and Şanlıurfa Museums in Zeugma and Apamea.

During the participated rescue at the Mezarlıküstü location in 1999, the floor mosaic telling the mythological story of Minos bull titled "Pasiphae-Daidalos" was unearthed. Believing that the mosaic floor seen to extend into other rooms from door thresholds could not be left like that in the area where ancient artifact smuggling is intense, at the end of the excavation season, Acting Director of Gaziantep Museum Fatma Bulgan decided to continue with the excavation. This correct and brave decision has led to numerous significant developments for Turkish archaeology. In the excavations pursued despite inclement weather conditions, the block stones of a tanked fountain, the drums of falling columns and a marble Apollon figure were unearthed from three meters under the earth. When the floor was cleaned, a mosaic panel comprising nine figures was found. The scene on the mosaic depicts Akhilleus's being taken to the Trojan war by Odysseus. In the middle of this pool is a bronze fountain with the area around it covered by marble. When the mosaic was lifted, the led pipe delivering water to the fountain was also discovered.

In the expansion works of the rescue excavations in the period pursued under the field supervision of archaeologist Mehmet

Kazı alanından Birecik Barajı (2000).

View of Birecik Dam from excavation area (2000).

Bu mozaikler içinde gümüş renkli çift atın çektiği altın arabaya oturmuş tanrı Poseidon sol elinde zıpkın tutmakta olup, alt kısmında nehir baş tanrısı Okeanos ve eşi tanrıça Tethys'in büstleri vardır. Çevresinde yunus balıkları, ahtapot ve karideslerle birlikte resmedilerek panoya deniz görünümü verilmiştir. Villaların oda duvarları çok renkli fresklerle süslenmiştir. Bu villalar Temmuz 2000 başında tümüyle su altında kalmıştır. Sular gelmeden önceki son hafta içinde bile iki tane taban mozaïği bulunmuştur. Bunlardan birinde Aphrodite'in Doğuşu canlandırılmıştır. Üzerindeki yazıttan, bu mozaïğin Samsatlı bir usta tarafından yapıldığı anlaşılmıştır.

Önal from Gaziantep Museum, two Roman villas sitting next to each other were unearthed. These villas, which remained under fire rubble 3 m deep after being torn down by Sasani attack in 256 A.D., were preserved from the pillaging and destruction by treasure hunters until present. Thus, large number of coins, candle sticks, bronze and fired earth lamps, bowls, pots, mosaics and frescoes were recovered almost intact in situ inside the chambers. The bronze statue of Mars displayed at Gaziantep Museum today helping the increase of media interest in Belkıs/Zeugma was discovered lying on its back among large food jars in the front section of the vaulted store house of the villa.

A total of seventeen floor mosaics were unearthed in the excavated twin villas. Four of these have geometrical and others have mythological themes. In order, these are Akhilleus, Müsalar, Eros-Psyche, Euphrates Rive gods, goddess Demeter, Dionysos-Telete-Skyrtos, Perseus-Andromeda, Zeus -Antiope disguised as Satiros, Galatia, God Poseidon-Okeanos-Tethis, Dionysos-Ariadne, Venüs's birth and Satiros-Antiope mosaics. In these mosaics, god Poseidon, sitting on a golden cart pulled by two silver colored horses, holds a sphere in his left hand and in the lower section are the busts of Chief River God Okeanos and his wife Goddess Tethys. The panel is given the appearance of the sea with dolphis, octopi and shrimps around. The room walls of the villas are decorated with multi-colored frescoes. These villas have remained under water in early July 2000. Two floor mosaics were discovered even in the last week before the waters came. One of these depicts Aphrodite's Birth. From the script on it, it is inferred that the mosaic was made by a Samsatian craftsman.

Temmuz-Ekim 2000 arasındaki Kurtarma kazılarının devamı konusunda en büyük destek ABD'deki Hewlett Packard firmasının sahibinden gelmiştir. Packard Humanities Institute-PHI ile Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) arasında 07 Haziran 2000 tarihinde imzalanan ve ilk etapta A ve B Bölgelerindeki acil kurtarma çalışmalarının güçlendirilmesini amaçlayan bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Mutabakat Zaptına göre, ilk etapta PHI tarafından sağlanacak finansmanın boyutu 5 milyon \$ olup, bununla A ve B Bölgesinde yapılacak çalışmalar GAP BKİ'nin koordinasyonunda, Kültür Bakanlığının yönetiminde yürütülecektir. Kurtarma çalışmalarına Temmuz 2000'de başlanmıştır.

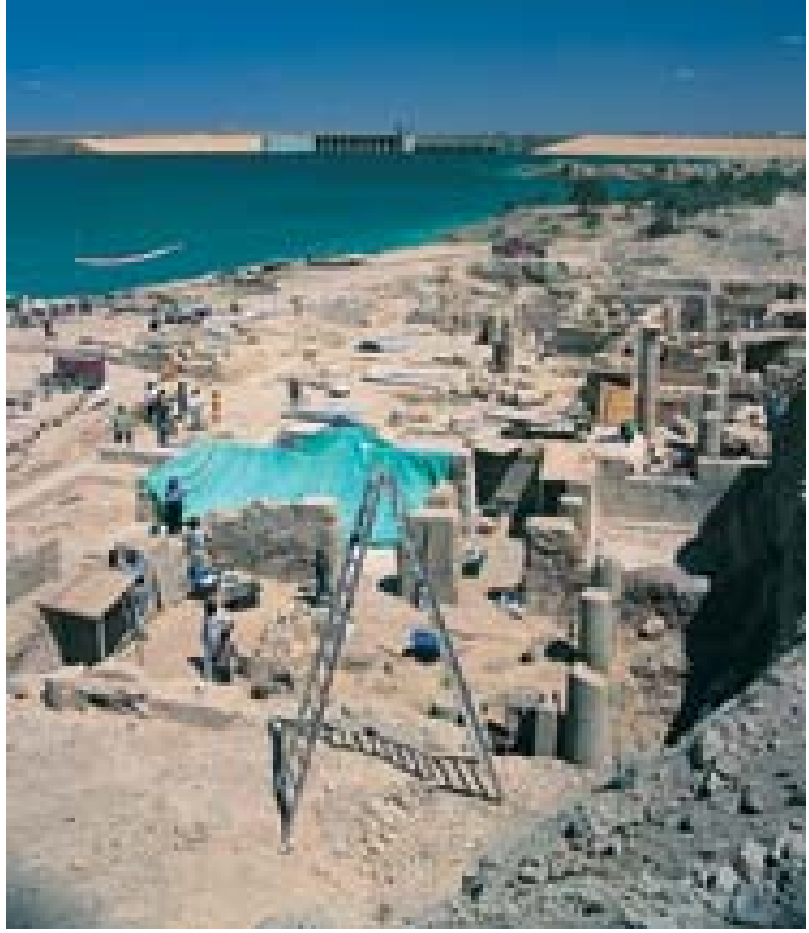
Zeugma'daki B bölgesindeki Kurtarma kazılarının koordinasyonu için Gaziantep Müzesinden Arkeolog Kemal Sertok görevlendirilmiştir. Mutabakat Zaptı kapsamında, daha sonraki yıllarda, C Bölgesinde ve GAP bölgesindeki diğer arkeolojik çalışmalarda da işbirliği öngörülmektedir. Projenin gelecek yıllardaki bütçesinin de benzer boyutlarda olabileceği ve doğacak ilave ihtiyaçların da bu çerçevede ayrıca karşılanabileceği ifade edilmiştir.

Zeugma antik kentinin sit alanı yaklaşık 20.000 dönüm olarak düşünülmektedir. Bu alanın 1/3'ü su altında kalmıştır. Bugüne kadar A bölgesinde 4 - 5 dönümlük bir alanda kurtarma kazıları yapılabilmiş ve sansasyonel buluntular elde edilmiştir. Sulara bırakılan alanda nelerin yitirildiği bilinmemektedir.

Birecik barajı ve Belkıs/Zeugma antik kentinin havadan görünümü

Aerial view of Birecik dam and Belkıs/Zeugma antique city.

Kazi alanından görünüm.

View from the excavation area.

The greatest support for continuation of the rescue excavations in July-October 2000 came from the owner of Hewlett Packard company is USA. An agreement protocol was signed by and between Packard Humanities Institute-PHI and South-Eastern Anatolia Project Regional Development Administration (GAP BKİ) on June 07, 2000, seeking the strengthening of the emergency rescue operations in zones A and B in the first stage. According to the Agreement Protocol, the magnitude of the funding to be provided by PHI is \$ 5 million and works in zones A and B will be conducted with these funds under GAP BKİ's supervision under the management of Ministry of Culture. Rescue works have been started in July 2000.

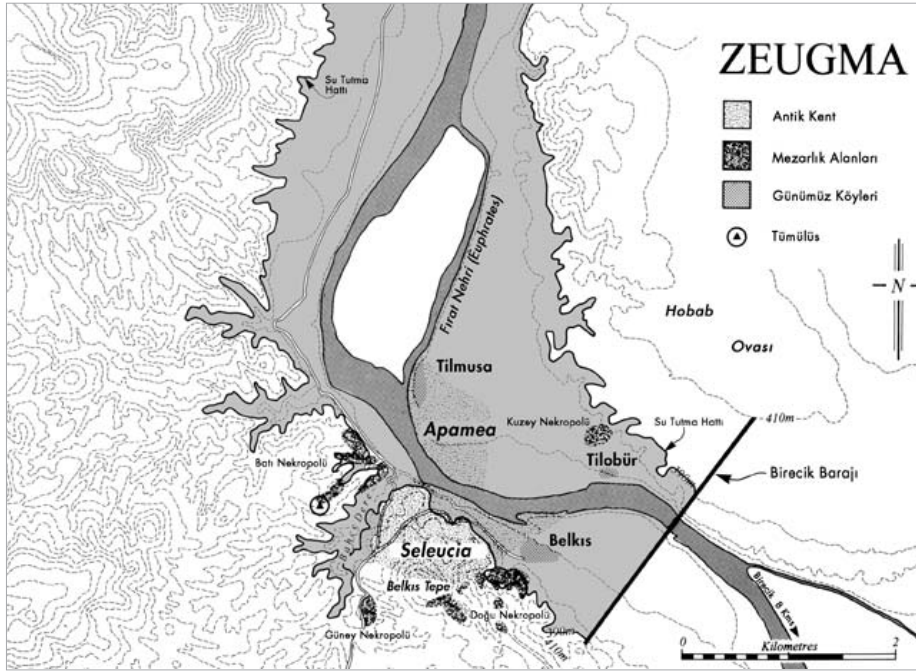
Archaeologist Kemal Sertok from

Gaziantep Museum has been appointed for coordinating the rescue excavations in Zone B in Zeugma. Cooperation is envisaged in Zone C and other archaeological works in GAP region in upcoming years under the Agreement Protocol. It has been stated that the upcoming years' budgets of the project may be in the same magnitude and any additional requirements to arise may be separately covered under this framework.

The SIT area of Zeugma antique city is contemplated to be 20,000 donums, 1/3 of which is under water. Until now, rescue excavations could be made in an area of 4-5 donums in Zone A with sensational discoveries. It is unknown what have been lost in the area left to waters.

Gaziantep'e Fındıklı yerleşiminde sular gelmeden önceki on günler ve duvarlara yazılan notlar. Final days before waters came at Gaziantep's Fındıklı settlement and notes written on walls.

Birecik Barajı'nın suları altında kalacak alanlar ve Belkis/Zeugma kentinin konumu.
Areas which will be covered by waters of Birecik Dam and the location of Belkis/Zeugma city.

Seçilmiş Kaynakça / Selected Bibliography

- Abadie-Reynal, C., Desreumaux, A., Hesse, A., Leriche, P. and Laroche, M.-C. (1996) "Mission archéologique de Zeugma. Rapport sur la campagne de prospection 1995," *Anatolia Antiqua* 4: 311-24.
- Abadie-Reynal, C., Ergeç, R., (1997) "Mission de Zeugma - Moyenne Vallée de L'Euphrate" *Anatolia Antiqua* V, Paris, p. 349-370.
- Abadie-Reynal, C., Ergeç, R., (1998) "Zeugma - Moyenne Vallée de L'Euphrate Rapport Pre. de la Camp. de Fouilles de 1997" *Anatolia Antiqua* VI, Paris, p.379-406.
- Abadie-Reynal, C., Ergeç, R., Bucak, (1999) E, "Zeugma - Moyenne Vallée de L'Euphrate Rapport Preliminaire de la Campagne de Fouilles de 1998" *Anatolia Antiqua* VII, Paris, p.311-366.
- Algaze, G., Breuninger, R. and Knudstad, J. (1994) "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: final report of the Birecik and Carchemish Dam survey areas," *Anatolica* 20: 1-96.
- Başgelen, N., (1981) "Nizip'ten Birecik'e", *Anadolu Notları*, İstanbul.
- Başgelen, N., (1999) *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep*, İstanbul.
- Başgelen, N., (2000) "Belkis/Zeugma ve Birecik Barajı, Geçmişimizin Geleceğini Sorguluyor", *Gösteri*, S. 220, s. 64-71.
- Başgelen, N., (2000) "Fırat Seleukeia'sından Belkis/Zeugma'ya", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 98 (Belkis/Zeugma Özel Sayısı), İstanbul.
- Başgelen, N., (2000) *Havadan Zeugma*, İstanbul.
- Başgelen, N., Ergeç, R., (2000) *Belkis-Zeugma, Halfeti, Rumkale. Tarihe Son Bakış*, İstanbul.
- Başgelen, N., (2000) "Birecik Barajında Geçmiş Su Altında, Geleceğimiz Nerede?" *Mimarlık* sayı 294. s. 39-42.
- Başgelen, N., (2000) "Sulara Gömülen Tarih" *Art-Decor* . 118-123.
- Başgelen, N., (2000) "Barajlar ve Geçmişimizin Geleceği", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 98, s. 2-5.
- Başgelen, N., (2001) *Türkiye'de Barajlar ve Göl Alanlarındaki Kültürel ve Doğal Miras*, İstanbul
- Başgelen, N., (2000) "Birecik Baraj Havzasının Kültürel ve Doğal Miras Açısından Değerlendirilmesi" *Zeugma Yalnız Değil!* s. 134-137 İstanbul.
- Başgelen, N., (2001), yay. haz.), *Fırata Karışan Öyküler*, İstanbul.
- Cumont, F., (1917) *Etudes syriennes* (Paris).
- Durukan, A., (1999) *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları*, Ankara.
- Ergaç, R., (1993) "Belkis/Zeugma Mozaik Kurtarma Kazısı 1992", IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, s. 321-337, Ankara.
- Ergaç, R., (1994) "Belkis/Zeugma'da Bir Roma Villası ve Taban Mozaikleri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S.66, İstanbul.
- Ergaç, R., (1996) "1993-1994 Belkis/Zeugma Kurtarma Kazıları", VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, s. 357-369, Ankara.
- Ergaç, R., (2000) "1992-1999/2000 Belkis/Zeugma Çalışmalar, Araştırmalar ve Kazılar", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 98 (Belkis/Zeugma Özel Sayısı), İstanbul.
- Hellenkemper, H., (1978) "Kirchen und Kloster in der nördlichen Euphratesia", in Şahin et al. 1978: 389-414.
- Kennedy, D. L., (1998) "The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates/ Rescue Work and Historical Studies", *Journal of Roman Archaeology* (ed. J. H. Humphrey) Supplementary Series Number 27, Portsmouth.
- Önal, M., (2000) "Sular Yükselirken", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 98 (Belkis/Zeugma Özel Sayısı), İstanbul.
- Şahin, S., Schwertheim, E. and Wagner, J., (1978) *Studien zur Religion und Kultur Kleinasien* (Leiden).
- Wagner, J., (1976) *Seleukeia am Euphrat/ Zeugma*, Wiesbaden (Beihefte TAVO B10, Wiesbaden).